

PRIRUČNIK O JEZIČNOJ TIPOLOGIJI

Gabriel Altmann – Werner Lehfeldt: Allgemeine Sprachtypologie. Prinzipien und Meßverfahren. München, 1973. (UTB 250), 142 str.

0. Podnaslov »Načela i načini mjerenja« jasno pokazuje što od ove knjige ne treba očekivati: rezultate jedne *opće tipologije jezika*. Istodobno je očito otkuda ovi načini proizlaze: iz kvantitativne lingvistike.

Postupci koje autori ovdje izlažu nemaju ništa zajedničkog s tradicionalnom genetičkom tipologijom, koja na primjer slavenske jezike dijeli u istočno-slavensku, zapadnoslavensku i južnoslavensku grupu. To je pokušaj postavljanja jezične tipologije na novu osnovu – teoretski i praktično.

Izričiti poziv na međunarodnu suradnju (12), bez koje jedna tipologija ove vrste nije ostvarljiva, ističe programatski karakter knjige. Stoga i navodim adresu autora: Dr. Werner Lehfeldt, Seminar für Slavistik, Ruhr-Universität, 4630 Bochum, Buscheystraße; Gabriel Altmann, Sprachwissenschaftliches Institut, Ruhr-Universität, 4630 Bochum, Buscheystraße. Tko pak na tom poslu želi surađivati, mora također poznavati osnovne pojmove statistike i računa vjerojatnosti. U svakom slučaju preporučljiva je suradnja sa stručnjacima toga područja. Zadaća je lingvistika pripremati materijal za kompjutor: klasifikacija je najvećim dijelom tehničko pitanje.

1. Tome što je stanje jezičnotipološkog istraživanja »beznadno« (10), ne može se, misle autori, toliko prigovoriti navodnim svojstvima objekata, jezika, koliko manjkavoj metodološkoj svijesti lingvista, koji su se na ovom području okušali, ali su i pretrpjeli neuspjeh.

Altmann i Lehfeldt nastoje pokazati zašto znanstvenoteoretsko polazište, koje je u tradiciji aristotelovskog *esencijalizma*, »bezuovjetno mora voditi u slijepu ulicu« (10). Daljnji razlog za dosadašnji neuspjeh oni vide u ignoriranju egzaktnosti izstraživanja, koja je dostignuta i drugim strukama. Stoga nije čudno da si ovdje izložena načela najvećim dijelom preuzeta iz biologije i psihologije. Pri tom se dakako gledalo na mogućnosti prijenosa.

2. U drugom se poglavlju autori ukratko razračunavaju s raznim načinima bavljenja tipologijom. Cilj tipologije jezika, po njihovu mišljenju, mogao bi postojati samo kad bi se otkrili »svi latentni mehanizmi jezika..., cijela dinamika jezika, koje se može obuhvatiti ne samo *determinističkim* metodama deskriptivne lingvistike« (15). Nakon *klasifikacije* treba otkriti *konstrukcijski mehanizam*. Tako shvaćena tipologija nije sama sebi cilj, nego instrument za daljnja otkrića. To je važno za sud o relevantnosti.

3. Ovih šest načela, koja se trebaju primijeniti na tipologiju, mogu se ukratko okarakterizirati ovako (preuzeti su iz knjige *Sokal – Sneath: Principles of Numerical Taxonomy*, San Francisko 1963):

3.1 Idealna tipologija. Da bi bila što relevantnija, mora pružiti »najvišu mjeru informacija o što većem broju obilježja predmeta koji se klasificiraju« (19); to znači: mora biti što je moguće više *pretkazljivom*. Pretpostavka je numeričke taksonomije opraštanje od predodžbe *bitnih* svojstava. Značajna je samo *politetička* klasifikacija, koja počiva ili na *velikom broju* ili na *relativno ravnomjernom otisku* po volji uzetih zajedničkih obilježja. Nasuprot njoj stoji *monotetička* klasifikacija, čija je informativna vrijednost »jednaka nuli« (27). Poslije klasifikacije treba ispitati *korelaciju* pojedinih obilježja. Iz toga već implicite slijedi iduće načelo.

3.2 Vrednovanje obilježja. »Sve dok ne znamo, zašto i kako možemo i moramo pojedina obilježja različito vrednovati, dotle ih sve već od početka moramo ravnopravno tretirati« (32). Jer intuitivno, apriorističko vrednovanje nema ništa zajedničkog s empirijskom znanošću. Naravno, ni ova klasifikacija ne uzima u obzir sva obilježja (svaki predmet ima dokako potencijalno beskonačno mnogo svojstava), tako su npr. sva nelingvistička, ali i sva genetička obilježja isključena. Načelno, treba uzimati u obzir sva moguća obilježja da bi klasifikacija bila *stabilna*.

3.3 Globalna sličnost. Ona mora oformiti osnovu za usporedbu jezika i shvaća se kao »funkcija sličnosti svih onih obilježja« (34) na temelju kojih se jezici uspoređuju. (U problematiku kako se dobivaju obilježja i kako se uspoređljivost jezika utvrđuje upuštaju se autori u dva daljnja poglavlja, 4. i 5.)

3.4 Taksoni. Daljnja je prednost ovog postupka u tom što se broj klasa ne određuje već u samom početku nego se kasnije po potrebi može birati, već prema stupnju sličnosti. Da bi se ovaj postupak praktično pokazao, klasifikacija je potpuno provedena na temelju 10 obilježja za 20 jezika. Pri tom je prijeko potrebno provesti slijedeće:

- 3.4.1 *Kvantificiranje* jezičnog svojstva;
- 3.4.2 *Usmjeravanje* svih indeksnih vrijednosti prema *vektor-profilu*;
- 3.4.3 *Izračunavanje* međusobnih udaljenosti svih jezika;
- 3.4.4 *Hijerarhijsko* klasificiranje svih jezika prema *maksimum-varijanti* (posve je prirodno da su i druge mogućnosti dopuštene);
- 3.4.5 *Izračunavanje koeficijenta korelacije* da bi se odredio *tip* pojedine klase;

3.4.6 Izradba jednog *klasifikacijskog ključa* koji odobrava i primanje daljnjih jezika i obilježava pomoću dopustivog vrijednosnog područja svaku klasu kao tip.

3.5 *Empirizam*. Autori uočavaju da se i numeričkom taksonomijom subjektivnost nikad ne može isključiti budući da se lingvistička teorija u neku ruku kao »prisma« (50) neprestano gura pred realnost.

3.6 *Jezična tipologija i jezična promjena*. Autori vjeruju da se iz rezultata jezične tipologije dade sazdati i jedna teorija jezičnih promjena. Budući da ova teorija također treba unositi izvanjezične faktore, bila bi ovdje potrebna interdisciplinarna suradnja na široj osnovi. Zbog kompleksnosti pitanja sumnjam da se ovdje u doglednoj budućnosti može ostvariti nešto više od krparenja. Nije li ovaj dio teorije pomalo utopistički?

4. Autori polaze od spoznaje da svaka tvrdnja o svojstvu jezika predstavlja stanovito *izobličenje*; jer je već samo svojstvo jedna teoretska tvorevina. Kao osnovu za jezičnu tipologiju preporučuju ispitivanje *jednog te istog teksta* u svim jezicima, dakle i prijevodima. To pak ne može posve zadovoljiti, budući da se i ovdje može naslutiti jedan izvor daljnog izobličenja. Bilo bi idealno ispitati jedan originalan tekst iz svakog jezika i njegove prijevode. Dakako, time bi se jezična tipologija opet potisnula u nešto veću udaljenost, čak bi možda postala nemogućom.

5. Svatko tko želi jezike klasificirati, polazi od načelne usporedljivosti jezika. Uvjet za usporedljivost jezika jest *tipološki izomorfizam*: svi se rezultati moraju dobiti istom procedurom. To dalje uvjetuje da se svi elementi operacionalno definiraju kako bi se dospjelo do *mehaničkih procedura u rješavanju*. Iz činjenice da svaki jezični element posjeduje u jeziku stanovitu položajnu vrijednost slijedi postupak autora da ne treba uspoređivati pojedine elemente nego (pod)sustave odnosno njihova svojstva.

6. Ako se u svakom pojedničnom slučaju mogu uspoređivati samo svojstva do kojih se došlo jednom teorijom, onda to otežava razradu tipologije budući da se ponajprije svi suradnici moraju složiti u samom jedinstvenom postupku; s druge je strane također moguće postaviti usporedne podatke drugih teorija u vektor-profil, što opet predstavlja olakšicu.

Slijedi katalog svojstava koji sadrži izbor autorima poznatih indeksa drugih autora. Pri tom su sadržane tri poznate razine opisavanja (fonološka, morfološka i sintaktička). Semantička obilježja nisu među njima.

7. Što se tiče lingvističke teorije, opisa jezika kvantitativnim metodama, ovi su postupci naravno i primjenljivi i nužno primjenljivi ako se želi svaki pojedini jezik opisati, a da se pri tom ne pazi na cilj jedne opće jezične tipologije.

Tko želi raditi kvantitativnim metodama, ova mu knjiga pruža jednu izvanrednu teoretsku podlogu i opsežan pregled raznovrsnih indeksa.

Kao svaka lingvistička i uopće bilo koja disciplina, tako se i ova mora odazvati pitanju društvene relevantnosti. Tu problematiku autori ne obrađuju, nego šutke pretpostavljaju pozitivan odgovor. Ipak je posve sigurno da se *ova* opća jezična tipologija ne treba bojati ovoga pitanja više nego li tradicionalno bavljene tipologijom.

Sebastian Kempgen